

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Розглянуто сучасні підходи до тлумачення поняття «інновація», «інноваційна діяльність», «інноваційні процеси», досліджено специфіку освітніх інновацій, означено труднощі й особливості поширення інновацій в професійній освіті, доведено необхідність інноваційних процесів у сучасній професійній освіті.

Ключові слова: інноваційність, інновація, нововведення, освітня інновація, інноваційна діяльність, педагогічна інновація.

Постановка проблеми

Вступ. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується інтенсивним переосмисленням цінностей, пошуками нового в теорії та практиці навчання і виховання. Підготовка конкурентноспроможних фахівців, забезпечення їхнього високого професійного рівня, створення умов для максимального розкриття талантів і творчого потенціалу молодих робітників, спонукає до розвитку й оновлення всіх сфер соціального та духовного життя суспільства. Для забезпечення такого якісно нового рівня професійної освіти, який відповідав би міжнародним стандартам, сучасна управлінська діяльність повинна мати інноваційний характер. Тому нині у полі зору сучасних керівників навчальних закладів, органів управління освітою, вчених і педагогів перебуває питання інновацій в управлінні навчальним закладом. Вони є результатом наукових пошуків, аналізу, узагальнення передового педагогічного досвіду окремих викладачів і цілих педагогічних колективів.

Велика кількість досліджень у цьому напрямі свідчить про те, що науково-педагогічна думка поступово іде шляхом розроблення та стимулювання розвитку освіти. Однак, поки що залишаються недостатньо розробленими технології управління процесом упровадження інновацій, які б відповідали сучасним потребам освіти.

Однією з основних причин появи інновацій є конкуренція. Вона не тільки стимулює, а й примушує до експериментальної діяльності. Педагогічна інноваційна діяльність має внести необхідні зміни й адаптувати систему професійної освіти до сучасних вимог, що органічно забезпечуватиме успішне існування навчального закладу. Інновації сприятимуть конкурентоспроможності та привабливості закладу, успішності випускників на ринку праці.

Потреба в інноваційній спрямованості педагогічної діяльності в умовах розвитку освіти спричинена певними обставинами:

- розбудова суверенної держави викликала потребу докорінної зміни системи освіти, методології та технології організації навчально-виховного процесу у навчальних закладах різного типу: ліцейх, гімназіях, школах, коледжах, технікумах;
- виконання соціального замовлення сучасного етапу розбудови нашої держави — особистості, здатної засвоювати й творчо розвивати культуру, потребує постійного пошуку нових організаційних форм, індивідуального підходу до особистості, нових технологій навчання і виховання;
- змінився характер ставлення викладачів до факту засвоєння і застосування педагогічних нововведень — на зміну використання рекомендованих нововведень сьогодні педагогічна діяльність набуває дослідницько-пошукового характеру з використанням нових прийомів і способів педагогічної діяльності;

- створилася реальна ситуація конкурентно-здатності закладів освіти, спричинена входженням загальноосвітніх навчальних закладів у ринкові відносини, створенням нових типів навчальних закладів, зокрема й недержавних.

Поява інноваційних процесів зумовлюється низкою суперечностей, які мають різне джерело, предметне походження та різну складність. Головна суперечність розвитку системи освіти — невідповідність старих методів навчання, виховання та розвитку дітей новим умовам життя; друга — суперечність між масою нових відомостей і рамками навчально-виховного процесу; третя — суперечність породжена становленням нової альтернативної освіти, нових типів навчальних закладів. Потреба викладача в оновленні психолого-педагогічних знань, інтерес до передового педагогічного досвіду, з одного боку, й усталені стандарти змісту, форм і методів освітньо-виховного процесу, з іншого, викликаючи суперечність між можливостями особистості й реальною дійсністю, також живлять педагогічні інновації.

Аналіз досліджень. Основним проблемам освітньої інноватики в сучасній теорії і практиці присвячені роботи З. Абасова, Л. Буркової, Л. Ващенко, Л. Вікторової, Л. Даниленко, О. Козлової, О. Мисик, Н. Ничкало, Б. Новикова, О. Остапчук, А. Підласого, В. Полянського, І. Пригожина, Г. Селевка, В. Слободчикова.

Мета статті — розглянути сучасні підходи до тлумачення поняття «інновація», «інноваційна діяльність», «інноваційні процеси», дослідити специфіку освітніх інновацій у професійній освіті, означити труднощі й особливості поширення інновацій у педагогічній діяльності освітян і визначити напрям інноваційних процесів у сучасній професійній освіті.

Виклад основного матеріалу

Інноваційність сучасної освіти, як і суспільства в цілому, зумовлена об'єктивними причинами еволюційного розвитку соціуму. Як зазначає В. Слободчиков, з 60-х років минулого століття феномен «інноваційність» став ключовим у характеристиці постіндустріальної формації — її становлення і розвитку [13; 14].

Варто зазначити, що особливістю сучасного суспільства, на думку представників теорії творчості, наприклад, Б. Новикова, є розвиток людства за вектором «від суспільства трудящих до суспільства творящих» [6], а творча діяльність розглядається не як одна з характеристик людського діяння, а як «...єдино достойний людини безпосередньо суспільної (повністю усупільненої) та суспільства улюдненого спосіб їх взаємобуття. Іншими словами — як найбільш розвинена форма розвитку...» [6].

Тобто у кінці ХХ ст. та в сьогоденні мають місце процеси осмислення накопиченого людством досвіду, на цій основі — формування нових підходів до сенсу буття, самого способу життя як творчої самореалізації кожної особистості, творчого розвитку й існування суспільства в цілому, в якому інноваційність є однією з найважливіших ознак будь-якої діяльності, а особливо освіти.

У загальновизнаному тлумаченні «інновація» означає «нововведення; інновація освіти» [2].

У сучасній педагогічній науці існують такі трактування поняття «інновація»:

- «інновація — оновлення, зміни, впровадження нового (новизни)» [3];
- «процес створення, розповсюдження, засвоєння і використання нововведень» [1];
- «інновація — кінцевий результат творчої діяльності у вигляді нової чи удосконаленої продукції, нового чи удосконаленого технологічного процесу» [13];
- «процеси введення й освоєння педагогічних нововведень» [11];
- «вперше створені, удосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності» [8];
- «реалізоване нововведення, яке постійно вдосконалюється в процесі впровадження. У широкому розумінні „інновація” — це синонім успішного розвитку певної сфери діяльності на базі різноманітних нововведень» [7];
- «комплексний процес створення, розповсюдження і використання нового практичного засобу для формування у того, хто навчається, інноваційного мислення й інноваційної культури» [10];

- «кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового змісту, форми організації навчально-виховного процесу або вдосконаленого технічного засобу навчання, який використовується у практичній діяльності, а також у новому підході до соціальних послуг в освіті... Головна ознака інновації: позитивні соціальні і (або) економічні зміни, які виникають в освітніх установах внаслідок спеціально організованої інноваційної діяльності... По суті мова йде про впровадження нововведення у практику та визначення його соціально-економічного ефекту» [9];

- «новизна, що істотно змінює результати освітнього процесу, створюючи при цьому удосконалені чи нові: освітні, дидактичні, виховні системи; зміст освіти; освітні педагогічні технології; методи, форми, засоби розвитку особистості, організацію навчання і виховання; технології управління навчальними закладами, системою» [4].

- нові форми організації праці й управління, нові види технологій, які охоплюють не тільки окремі установи та організації, а й різні сфери. Вони є суттєвим діяльним елементом розвитку освіти взагалі, реалізації конкретних завдань у навчально-виховному процесі. Виражаються в тенденціях накопичення і видозміни ініціатив і нововведень в освітньому просторі; спричиняють певні зміни у сфері освіти [5].

На думку З. Абасова, специфіка освітніх інновацій полягає в тому, що вони, зазвичай, «прив'язані» до певного навчального закладу, конкретних особистостей тощо [1]. Отже, їх трансляція в інше педагогічне середовище завжди викликає труднощі, оскільки інший навчальний заклад має відмінний від попереднього рівень інноваційності, інше бачення вирішення будь-якої проблеми, інше ставлення до нового, традицій та інновацій. Тому спроби перейняти досвід учителів-новаторів не завжди є вдалим. Тобто, вважає автор праці, поняття «освітня інновація» пов'язане з реальною практичною діяльністю освітнього закладу; в той час як педагогічна інновація передбачає нове в педагогічній науці, що характеризується високим рівнем узагальненості та є науково-теоретичним відкриттям.

Наступним поняттям, співвідносним з інноваціями в освітньому середовищі, є «інноваційна діяльність» (або «інноваційна освітня діяльність»), яка трактується таким чином:

- «розробка, розповсюдження та застосування освітніх інновацій» (Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності) [8];

- «діяльність, яка призводить до суттєвих змін порівняно з існуючою традицією, яка вже існує», «діяльність, спрямована на вирішення комплексної проблеми, яка виникла як наслідок зіткнення усталених і нових форм практики або у зв'язку з невідповідністю традиційних норм новим соціальним запитам» [13];

- «діяльність, яка виявляється у внесенні в освітню практику нових ідей, методик, технологій, відмові від навчальних штампів, служить оновленню змісту сучасної освіти, створює нові педагогічні технології, пропонує нові можливості для творчості вчителя» [11];

- «процес продуктивної творчої діяльності людей» [1].

Кінцевим результатом (прямим продуктом) творчого пошуку можуть бути нові технології, оригінальні виховні ідеї, форми та методи виховання, нестандартні підходи в управлінні. При цьому нове у педагогіці — то не лише авторські ідеї, підходи, технологічні методи, які досі не використовувались, а й комплекс елементів або окремі елементи педагогічного процесу з прогресивними засадами, що дає змогу ефективно забезпечувати розвиток і саморозвиток особистості. Свідченням цього є, зокрема, активне звертання сучасних педагогів до педагогічної спадщини минулого — вітчизняної та зарубіжної.

Інновація освіти — цілеспрямований процес часткових змін, що ведуть до модифікацій мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог.

У педагогічній науці має місце також використання й іншого терміна — «інноваційний процес», зміст якого В. Полонський трактує таким чином: «Мотивований, цілеспрямований і усвідомлений процес зі створення, освоєння, використання і розповсюдження сучасних (або осучаснених) ідей (теорій, методик, технологій тощо), актуальних та адаптованих до певних умов і таких, що відповідають певним критеріям» [9].

В. Сластьонін розкриває сутність поняття «інноваційні процеси» на основі висвітлення їх значення в системі освіти. Так, на думку науковця, ці явища сприяють:

- перебудові цільових установок і ціннісних орієнтацій педагогічної діяльності;
- формуванню та розвитку «Я-образу»;
- створенню умов для становлення особистості, реалізації її права на індивідуальний творчий вклад, на особистісну ініціативу, на свободу саморозвитку;
- побудові нового типу стосунків і спілкування між педагогами й учнями, які не характеризуються примусовістю, підкореністю, в основі яких — стосунки взаємодії, взаєморегуляції, взаємодопомоги рівних;
- становленню співтворчості вчителя й учня або викладача і студента;
- формуванню у школярів чи студентів усвідомленого ставлення до способів організації навчальної діяльності тощо [12].

До педагогічних інновацій можна віднести здобутки окремих педагогів, творчих груп, які являють собою цілісну систему роботи з певного напрямку, здебільшого недостатньо висвітленого у науково-методичній літературі. Ці системи ґрунтуються на ідеях відомих педагогів і на власному досвіді та інтуїції. Заслуга їхніх авторів у тому, що вони по крихтах збирають, систематизують, узагальнюють потрібний матеріал, вкладають у нього свої знахідки, своє розуміння проблеми, і це дає підставу говорити про новизну, оригінальність, а разом з тим і про реальність підходів до здійснення поставлених завдань.

Суттєво впливає на цей процес упровадження педагогічних інновацій творчий пошук, морально-психологічний клімат, матеріально-технічні, санітарно-гігієнічні й естетичні умови праці. В організації творчої діяльності важливим є вибір актуальної та посиленої для педагогічного колективу теми, чітке формулювання мети і завдань творчого пошуку як усього колективу, так і кожного педагога, зокрема, оптимальний розподіл і кооперація праці.

Процес упровадження інновацій доцільно розподілити на основні етапи, врахувавши теоретичну та практичну підготовку вчителів, на підставі всебічного аналізу своєчасно коригувати його зміст, темп та етапи, накреслюючи нові перспективи роботи.

Інноваційна поведінка і креативність (творчість) учителя формуються під впливом середовища. Воно повинно мати високий ступінь невизначеності та потенційну багатоваріантність (багатство можливостей). Невизначеність стимулює пошук власних орієнтирів; багатоваріантність забезпечує можливість їх знаходження. Крім того, середовище повинно містити зразки креативної поведінки та її результати.

Результатом інноваційних процесів слугує використання теоретичних і практичних нововведень, а також таких, що утворюються на межі теорії і практики. Викладач може виступати автором, дослідником, користувачем і пропагандистом нових педагогічних технологій, теорій, концепцій.

Управління інноваційним процесом передбачає також аналіз та оцінку введених викладачами педагогічних інновацій, створення умов для їх успішного розроблення і застосування. Водночас керівники навчального закладу проводять цілеспрямований добір, оцінювання й застосування на практиці досвіду колег, нових ідей, методик, запропонованих наукою.

Насамкінець варто розглянути також питання труднощів та особливостей поширення інновацій в освіті. Як вважає дослідниця О. Остапчук, у зазначеному процесі найтипівішими утрудненнями є такі:

- складність поєднання новації як об'єктивного наукового знання з особистісним досвідом педагога як переймача новації;
- формалізація нових ідей: рідкісні освітні вміння важко перейняти;
- комплексний, багатогранний характер педагогічного досвіду й інновацій: інновація проростає на ґрунті досвіду;
- низька інформаційна інноваційна спроможність — практики завжди знають більше, аніж передають словами;
- велика значущість умов: для того, щоб досягти успіху в перейнятті інновації, необхідно швидше копіювати умови, які найперше дають поштовх реформам, а не саму реформу [4].

Висновки

Отже, інноваційну спрямованість педагогічної діяльності зумовлюють соціально-економічні перетворення, які вимагають відповідного оновлення освітньої політики, прагнення педагогів до опанування та застосування педагогічних новинок, конкуренція загальноосвітніх закладів, яка стимулює пошук нових форм, методів організації навчально-виховного процесу, диктує відповідні критерії.

У педагогіці інновацію варто розглядати як реалізоване нововведення в освіті — у змісті, методах, прийомах і формах навчальної діяльності та виховання особистості (методиках, технологіях), у змісті та формах організації управління освітньою системою, а також в організаційній структурі закладів освіти, у засобах навчання і виховання та в підходах до соціальних послуг в освіті, що суттєво підвищує якість, ефективність і результативність навчально-виховного процесу.

Основу інноваційних процесів в освіті складають дві важливі проблеми педагогіки — проблема вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду та проблема впровадження досягнень психолого-педагогічної науки в практику.

Інноваційні процеси є механізмом інтенсивного розвитку навчальних закладів і педагогіки. Інновації функціонують на рівнях створення, освоєння та втілення. Дослідниками сформульовано низку законів перебігу інноваційних процесів

На сьогодні професійні навчальні заклади I–II рівня акредитації накопичили та мають багатий педагогічний досвід — джерело розвитку педагогічної науки, підґрунтя зростання професіоналізму, майстерності викладачів-практиків. Його постійне вивчення, осмислення, оновлення зумовлене змінами парадигм освіти, концепцій навчання й виховання, форм і методів практичної діяльності педагогів.

Узагальнюючи все сказане вище, варто зазначити таке:

- у сучасній системі професійної освіти мають місце інновації як практичного, так і теоретичного рівнів;
- кожен інноваційний процес пов'язаний із творчістю, креативністю особистості вчителя, управлінця системою освіти, науковця чи педагогічного колективу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абасов З. А. Понятійно-терминологический аппарат инновационной педагогической деятельности / З. А. Абасов // Философия образования. — 2006. — №1(15).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : Перун, 2001.
3. Вікторова Л. В. Інноваційні процеси в освіті / Л. В. Вікторова // Інновації в освіті. — 2002. — № 2.
4. Даниленко Л. І. Управління процесом здійснення інноваційної діяльності в системі загальної середньої освіти / Л. І. Даниленко // Післядипломна освіта в Україні. — 2003. — № 3.

5. Мисик О. С. Теоретичні засади педагогічної інноватики / О. С. Мисик // Професійна підготовка педагогічних кадрів в умовах інноваційної перебудови української національної освіти: сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (11 жовт. 2007 р.). — Хмельницький : ХГПА, 2007.
6. Новіков Б. В. Творчість як спосіб здійснення гуманізму: моногр. / Б. В. Новіков. — К. : НТУУ «КПІ», 1998. — 310 с.
7. Остапчук О. Є. Інноваційні процеси в освіті: пошук істини триває / О. Є. Остапчук // Підручник для директора. — 2003. — № 4.
8. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності // Наказ МОН України № 522 від 07.11.2000 р.
9. Полонский В. М. Инновации в образовании: методологический анализ / В. М. Полонский // Инновации в образовании. — 2007. — №2. — С. 4–13.; 2007. — №3.
10. Самохин В. Ф. Педагогические инновации в системе профессионального образования: цели и сущность / В. Ф. Самохин, В. П. Чернолес // Инновации в образовании. — 2006. — № 6.
11. Сафіулін В. І. Інноваційний пошук нових технологій навчання // Інноваційні пошуки в сучасній освіті / за ред. Л.І. Даниленко, В.Ф. Паламарчук. — К. : Логос, 2004.
12. Слостенин В.А. Учитель в инновационных образовательных процессах / В.А. Слостенин // Известия Российской академии образования. — 2000. — №3.
13. Слободчиков В.И. Проблемы научного обеспечения инновационной деятельности в образовании: концептуальные основания / В.И. Слободчиков. — Киров, 2003.
14. Слободчиков В.И. Проблемы становления и развития инновационного образования / В.И. Слободчиков // Инновации в образовании. — 2003. — №2.
15. Сучасні підходи до управління професійно-технічними навчальними закладами: навч.-метод. посіб. / кол. автор. : Л.І. Даниленко, Л.М. Сергєєва [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Олійника. — К. : ТОВ «Етіс Плюс», 2007. — 104 с.

Торба Ю. И.

ИННОВАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Рассмотрены современные подходы к толкованию понятия «инновация», «инновационная деятельность», «инновационные процессы», исследована специфика образовательных инноваций, рассмотрены трудности и особенности распространения инноваций в профессиональном образовании, доказана необходимость инновационных процессов в современном профессиональном образовании.

Ключевые слова: *инновационность, инновация, нововведение, образовательная инновация, инновационная деятельность, педагогическая инновация.*

Torba U. I.

INNOVATIVE PROCESSES IN THE SYSTEM OF MODERN TRADE EDUCATION IN UKRAINE

In the article are considered modern going near interpretation of concept «innovate», «innovation activity», «innovative processes», the specific of educational innovations is investigational, difficulties and features of distribution of innovations are marked in trade education, the necessity of innovative processes is well-proven for modern trade education.

Key words: *innovate, innovation, educational innovation, innovative activity, pedagogica.*